

فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی - امنیتی
دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)

سال دهم، شماره ۳۹ (پاییز ۱۴۰۰) صص ۹۱-۱۱۶

تفکر داعش و مدیریت امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران

● دکتر رسول یوسفی رامندی ●

استادیار گروه مطالعات امنیت ملی، دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)

● حامد قره‌داغی ●

دانش آموخته کارشناسی ارشد اطلاعات راهبردی داخلی، دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۱

چکیده

در سال‌های اخیر بنیادگرایی اسلامی داعش و اقدامات آنها، منطقه خاورمیانه و کل نظام بین‌الملل را متأثر کرده بود. به خصوص جمهوری اسلامی ایران به لحاظ هویت شیعی و غیرعربی خود در معرض مستقیم تهدیدات داعش قرار داشت. از جمله این تهدیدات می‌توان به رادیکال شدن فضای منطقه از طریق شکاف بین شیعه و سنی، تهدید مرزها و... اشاره کرد. اما نابودی داعش در منطقه را نمی‌توان نقطه پایانی این شجره خبیث تلقی کرد؛ چراکه وجود هسته‌های خفته در کشورهای هم‌جوار و حمایت از آنها توسط دولت معاند و سرازیر شدن آن به داخل کشور نیز می‌تواند تبدیل به یکی از جدی‌ترین چالش‌های امنیت داخلی ایران شود و اتفاقاتی نظیر حمله به مجلس شورای اسلامی، حرم حضرت امام خمینی (ره) و مراسم رژه نیروهای مسلح در اهواز را رقم بزند که پیامدهای ناگواری را به دنبال داشت.

براین اساس تدبیر در خصوص تفکر داعش و تبیین عوامل مؤثر در گسترش این تفکر در داخل و پیامدهای پیدا و پنهان آن، از مباحثی است که در مدیریت امنیت داخلی کشور دارای اهمیت ویژه است و این مهم در این پژوهش بر اساس روش تحلیل محتوای و با بهره‌گیری از نظر نخبگان مورد واکاوی قرار گرفت. نتایج گویای آن است که ۱۴ عامل به‌عنوان عوامل بسترساز گسترش و ۱۱ عامل به‌عنوان عوامل توسعه‌دهنده (مداخله‌گر) گسترش تفکر داعش در داخل کشور نقش داشته‌اند و این موضوع دارای ۱۶ پیامد منفی و ۹ پیامد مثبت بوده است.

کلید واژگان: داعش^۱، تفکر داعش^۲، امنیت داخلی^۳، مدیریت امنیتی^۴

1. Isis
2. Isis thinking
3. homeland security
4. security management

امنیت ملی از چنان اهمیتی برای دولت‌ها برخوردار است که در سیاست بین‌الملل از آن به‌عنوان سیاست‌های اعلی نام برده می‌شود و همچنین امنیت ملی دغدغه مشترک حاکمان و مردم هر کشوری است. حکومت‌ها طالبند که در امنیت و آرامش حکومت کنند و شهروندان می‌خواهند که بدون تهدید خارجی و داخلی زندگی کنند، در واقع، فقدان امنیت ملی به معنی فقدان حیات ملی، سرزمینی، جمعیتی کشورها تلقی می‌شود که مسائل مختلفی امنیت ملی را تهدید می‌کند که یکی از مباحث مهم قومیت‌ها می‌باشند. این متغیر از نظر امنیت ملی مسئله‌ای حائز اهمیت تلقی می‌شود، چراکه هر چه یک دولت - ملت منسجم‌تر و یکپارچه‌تر باشد وضعیت امنیتی آن ثبات بیشتری دارد و دولت - ملت نامنسجم زمینه بالقوه مناسبی برای بروز رفتارها و رخدادهای ضد امنیتی است. (دیوسالار، ۱۳۸۷)

از سوی دیگر با ترویج موج بیداری اسلامی در منطقه شمال آفریقا و جنوب غرب آسیا (خاورمیانه)، آمریکایی‌ها در راستای پیاده‌سازی و تحقق طرح خاورمیانه جدید (خاورمیانه بزرگ) با استفاده از تاکتیک مهندسی معکوس، اقدام به شکل‌دهی گروه تروریستی داعش نمودند که با توجه به وجود شکاف‌های مذهبی و قومی موجود در کشورهای سوریه و عراق، داعش توانست ضمن برخوردار بودن از حمایت‌ها و پشتیبانی مالی، لجستیکی، نظامی و آموزشی توسط آمریکا و عربستان و همچنین رژیم صهیونیستی، بخشی از توده‌های مردمی در این کشور را به سمت خود جذب و بر پایه همین قدرت نیز موفق شد بخشی از خاک دو کشور را اشغال نماید. لیکن داعش به‌عنوان پدیده هزاره سوم که با هدف تجزیه کشورهای منطقه به‌عنوان ابزاری پر قدرت اعلام موجودیت نموده و صرف‌نظر از بعد نظامی و امنیتی، دارای ابعاد فرهنگی و اجتماعی و سیاسی و اقتصادی که در غالب تفکری رادیکالی بروز نموده، کماکان، به‌عنوان تهدیدی جدی علیه امنیت جمهوری اسلامی ایران تلقی می‌گردد. گسترش و فعالیت‌های داعش در استان‌های هم‌جوار مرزی، انتقال بخشی از نیروهای داعش از سوریه و عراق به سمت مرزهای شرقی جمهوری اسلامی ایران و همچنین وجود شکاف‌ها و بسترهای خفته و یا بالقوه داخل کشور، امکان تسری بحران به داخل کشور را بیش از پیش تقویت و محتمل می‌سازد.

از این رو در فضای پسا داعش تمرکز بر تفکر داعش و تبیین بسترها و عواملی که منجر به گسترش این تفکر در داخل کشور می‌شود و می‌تواند مقدمه بروز حوادث دردناکی نظیر مراسم

رژه ۳۱ شهریورماه ۱۳۹۷ شود، اهمیت ویژه‌ای دارد. انجام این تحقیق از اینجهدت که میتواند درک روشنی از نقش تفکر داعش در مقابله با امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران به مخاطبان ارائه داده و وضعیت روشنی از تفکر داعش و تأثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران برای خود ترسیم نمایند، دارای ضرورت است. بر این است هدف اصلی این تحقیق، شناسایی تأثیرگذاری تفکر داعش بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به‌منظور مدیریت امنیت داخلی جمهوری اسلامی میباشد. و لذا اهداف فرعی آن عبارتند از:

- شناسایی عوامل بسترساز گسترش تفکر داعش بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
- شناسایی عوامل مداخله‌گر گسترش تفکر داعش بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
- شناسایی پیامدهای منفی گسترش تفکر داعش بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
- شناسایی پیامدهای مثبت گسترش تفکر داعش بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

چارچوب و مبانی نظری پژوهش:

چارچوب نظری هر تحقیق در واقع بیان‌کننده پایه علمی مسئله مورد سؤال آن و تبیین‌گر مسیر علمی حل جواب به سؤالات تحقیق است؛ لذا بنا به موضوع مورد سؤال در این تحقیق که به دنبال شناسایی تأثیرات بروز و گسترش تفکر داعش در داخل ایران است، موارد زیر ابعاد نظری این تحقیق است:

امنیت داخلی

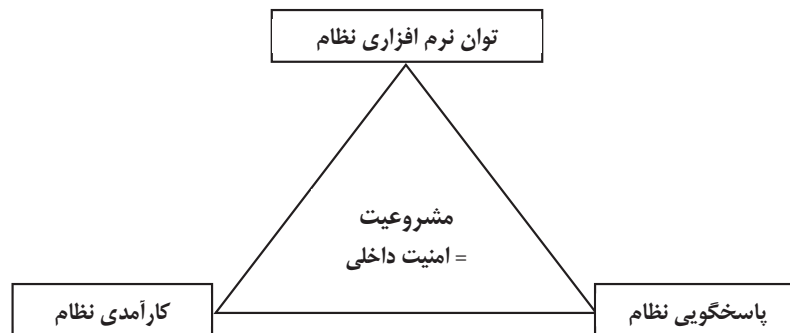
دانشمندان و صاحب‌نظران علوم سیاسی، تعاریف متنوعی از امنیت داخلی ارائه کرده‌اند. نوروزی در فرهنگ اصطلاحات سیاسی، امنیت داخلی را حالتی می‌داند که به‌موجب آن، جامعه فارغ از فشارها و نابسامانی‌های داخلی بوده و در آن تفوق نظم و یکپارچگی توأم با مشارکت مردمی در جهت تأمین ارزش‌های بنیادی، رفاه اجتماعی و امنیت به چشم می‌خورد (نوروزی، ۱۳۷۴، ۳۶). برخی نیز در تبیین مفهوم امنیت داخلی بیان داشتند که: امنیت داخلی گستره‌ای از احساس امنیت و امکان پیگیری اهداف دولت و حکومت در جهت تولید اقتدار و ثبات و انتظام در محیط ملی بر اساس نیازهای اساسی و مشروع ملی است (بلندیان و هزارجریبی، ۱۳۸۶: ۶). به نظر می‌رسد امنیت داخلی بیش‌تر بر اساس یک تقسیم‌بندی جغرافیایی تعریف می‌شود.

به گفته باری بوزان^۵ امنیت داخلی بر اساس معیار جغرافیایی، در نقطه مقابل امنیت خارجی تعریف شده است (بوزان، ۱۳۷۸، ۷۴-۵۱) و بر این مبنا همه موضوعاتی را که در قلمرو ملی قرار دارند شامل می‌شود. امنیت داخلی و خارجی را سطوحی از امنیت ملی^۶ نیز می‌دانند. با این نگاه درحالی که امنیت خارجی^۷ معطوف به تهدیدهای ناشی از کشورهای رقیب یا دشمن است، امنیت داخلی مربوط به براندازی و چالش از جانب گروه‌هایی است که اقتدار دولت را نپذیرفته‌اند. در امنیت داخلی، آسیب‌پذیری‌های ناشی از نقاط ضعف مزمنی که ساختار، امکانات و توانایی‌های موجود قادر به پاسخ‌گویی به آن‌ها نبوده‌اند، مطرح است. بحران‌های ناشی از مشروعیت، نزاع‌های قومی، سهم‌خواهی در ساختار سیاسی، بحران هویت، شکاف‌های طبقاتی، ترورهای گروهی، اعتصاب‌های گسترده از جمله آسیب‌پذیری‌ها است (ریبیعی، ۱۳۸۷، ۱۱۲).

در تعریف امنیت داخلی دو رویکرد انفعالی و ایجابی قابل تمییز است. با رویکرد اول، ولفرز^۸ و کسانی که مثل او می‌اندیشند امنیت داخلی را نبود اجبار، نبود خطر خارجی، رفع نیازمندی‌های خارجی یا ترکیبی از آن‌ها می‌دانند که تحصیل آن رسالت دولت می‌باشد. اما رویکرد دوم که به صاحب‌نظرانی چون رابرت ماندل^۹ منتسب است، امنیت داخلی را به احساس رضایت و اطمینان خاطر تعریف می‌کند. در نتیجه بی‌تردید امنیت داخلی بخشی از امنیت ملی است که کم‌وبیش با موجودیت‌های داخلی سروکار دارد و عمدتاً دربرگیرنده امنیت حاکمیت است. مرجع امنیت داخلی اغلب حکومت یا به تعبیر دقیق‌تر هسته مرکزی حاکمیت تلقی می‌شود. پلیس و نهادهای اطلاعاتی در تأمین امنیت داخلی نقش کلیدی دارند؛ گرچه نمی‌توان کارکرد سایر نیروهای نظامی در شرایط بحرانی که تهدید امنیت داخلی ریشه‌های خارجی دارد را نادیده گرفت (ناصریان، ۱۳۹۹).

با تقسیم امنیت بر اساس ابعاد داخلی و خارجی آن، سایر سطوح امنیت نظیر امنیت فردی، اجتماعی، زیست‌محیطی و... در ذیل امنیت داخلی قرار می‌گیرند. زارع‌زاده (۱۳۹۲) در تبیین مؤلفه‌های مؤثر بر امنیت داخلی الگوی زیر را ارائه می‌دهد:

-
5. Barry Buzan
 6. National Security
 7. External security
 8. Wolfers
 9. Robert Mandel

شکل شماره ۱: الگوی مولفه های موثر بر امنیت داخلی (زارع زاده، ۱۳۹۲، ۳۴)

بر اساس این الگو که با رویکرد کلان و در سطح حاکمیت به تحلیل عوامل مؤثر بر امنیت داخلی پرداخته است، بیشتر به اقدامات نظام سیاسی برای تقویت مشروعیت و امنیت داخلی توجه داشته و این اقدامات نظام، قوام و دوام مشروعیت خود را شامل دو بعد نظری و عملی می‌داند. در بعد نظری، نظام سیاسی با بهره‌گیری از توان نرم‌افزاری خود - بهره‌گیری مناسب از ایدئولوژی سیاسی و سازوکارهای جامعه‌پذیری سیاسی رسمی - به تولید و بازتولید ارزش‌ها، باورها و هنجارهای مشترک سیاسی در جامعه برای توجیه مناسبات کنونی قدرت می‌پردازد؛ اما در بعد عملی، مشروعیت سیاسی نتیجه عملکرد و موفقیت نظام سیاسی در تأمین خواسته‌های مردم و انجام کار ویژه ای مورد انتظار است. در واقع، نظام سیاسی در عمل باید بتواند فایده مندی و شایستگی خود را در تأمین نیازها و خواسته‌های شهروندان به منصفه ظهور رساند تا پذیرش اجتماعی پیدا کند. در این بعد، توجه به دو مؤلفه کارآمدی (توجه به نیازهای توده مردم) و پاسخگویی (توجه به نیازهای نیروهای سیاسی - اجتماعی) در جهت دوام مشروعیت سیاسی و قوام امنیت داخلی ضروری است.

بنابراین امنیت داخلی یکی از ابعاد حیاتی امنیت ملی است. حکومت‌ها برای تأمین امنیت ملی در شرایط بحرانی همچون ناامنی و جنگ باید توانمندی خود در مدیریت امنیت داخلی نشان دهند تا سبب حضور عامه مردم در حفاظت از منابع و ظرفیت‌های ارزشی و کلیدی کشور در برابر تهدیدات شود (مرادیان و یعقوبی، ۱۳۹۳، ۱۹).

تفکر داعش

ظهور داعش و ارائه و بیان دیدگاه‌ها و نظرات رهبران فکری و سیاسی این گروه و تشکیل خلافت و تأکید بر تلاش برای احیای شریعت آن‌هم با استفاده از روش‌های سخت و خشن و تکفیر تمامی مخالفان از هر دین و مذهبی، ذهن را در جستجوی خاستگاه فکری این گروه به سمت تفکرات تند روانه سلفی گرایانه ناشی از اندیشه‌های ابن تیمیه و پس از آن محمد بن عبدالوهاب سوق می‌دهد. نویسندگان بیان داشته‌اند که چگونه محمد بن عبدالوهاب به‌عنوان یکی از پیروان سرسخت ابن تیمیه، از نخبگان مصری و اهل عثمانی که با ظاهری مجلل به زیارت‌خانه خدا می‌آمدند و تنباکو و حشیش مصرف می‌کردند، متنفر بود. از نظر ابن عبدالوهاب، این افراد مسلمان نبودند بلکه آن‌ها منافقانی بودند که لباس مسلمانی پوشیده‌اند. احترام این نخبگان مصری و عثمانی به درگذشتگان و قبور آن‌ها خشم ابن عبدالوهاب را برمی‌انگیخت. وی همه این رفتارها را بدعت و حرام می‌دانست.

وی مانند ابن تیمیه گمان می‌کرد که دوره حضور پیامبر اسلام در مدینه نشان‌دهنده جامعه ایده‌آل اسلامی است و همه مسلمانان باید آن را شبیه‌سازی کنند و این یعنی سلفی‌گرایی. ابن تیمیه به شیعیان، صوفی‌ها و فلاسفه یونانی اعلام جنگ کرده بود و علیه زیارت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و جشن گرفتن ولادت ایشان شعار می‌داد و آن را معادل رفتار مسیحیانی می‌دانست که مسیح را خدا می‌دانند. ابن عبدالوهاب همین نظریات را تکرار می‌کرد و مدعی بود که هرگونه شک و تردید یک مسلمان نسبت به این برداشت از اسلام، وی را از دایره اسلام خارج می‌کند و جان و مال وی را مباح خواهد کرد.

یکی از جنبه‌های مهم تفکر ابن عبدالوهاب تکفیر است؛ بنابراین، عقیده عجیب ابن عبدالوهاب و پیروانش بخشی از مسلمانان را کافر می‌دانند. وی از همه مسلمانانی که به درگذشتگان، بزرگان دینی و فرشتگان احترام زیادی می‌گذارند، ابراز براءت می‌کرد و این رفتارها را گمراهی از ایمان خالص به خدا می‌دانست؛ بنابراین، اسلام وهابی، زیارت اهل قبور، زیارت اماکن متبرکه و مساجد خاص، بزرگداشت سالگردهای اسلامی، جشن گرفتن تولد پیامبر را منع می‌کنند و حتی اجازه نمی‌دهند که برای قبور مردگان، سنگ قبری گذاشته شود.

ابن عبدالوهاب مدعی بود که همه مسلمانان باید با یک خلیفه واحد بیعت کنند و هرکسی که با عقاید وی همراه نشود باید کشته شود، زنان و دخترانشان مورد تجاوز قرار گیرند و اموالشان

مصادره شود. از نظر وی لیست غیرمسلمانان مستحق مرگ شامل شیعیان، صوفی‌ها و اقلیت‌های مسلمانی می‌شد که وی آن‌ها را مسلمان به حساب نمی‌آورد. از این حیث، هیچ تفاوتی بین وهابیت و داعش وجود ندارد (بخشی، ۱۳۹۵، ۳۷).

کفر به معنای پوشش و پوشاندن است. در اصطلاح جاری در کلام و فقه، انکار توحید و نبوت و ضرورت دین اگر به انکار رسالت بینجامد، کفر مینامند (یزدی، ۱۳۹۲، ۵۴)؛ اما تکفیر در اصطلاح به معنای کافر دانستن کسی یا نسبت دادن کفر است (ابن منظور، ج ۵: ۱۴۸). امروزه تکفیر، کاربرد ویژه‌ای پیدا کرده است و به دور از مفهوم واقعی خود دست‌مایه سلب حیثیت و طرد و قتل بخش مهمی از مسلمانان توسط وهابی‌ها شده است.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام فرمودند: «جریانی که امروز به نام داعش شناخته میشود یکی از فروع شجره خبیثه تکفیر است، همهی آن نیست.» در تحلیلی مضمونی^{۱۰} که بر سخنان ایشان در خصوص تشریح ابعاد گوناگون جریان تکفیری شد، نکات زیر مستخرج گردید:

جدول شماره ۱: تحلیل مضمون سخنان رهبری در خصوص جریان تکفیری

مضمون	محور
<ul style="list-style-type: none"> - تکفیر مسلمانان به‌خاطر جهالت و نداشتن نگاه نو و فهم نو از معارف اسلامی - حمایت سرویس‌های امنیتی و اطلاعاتی آمریکا و رژیم صهیونیستی از جریان تکفیری - فریب‌خوردن گروه‌های تکفیری - شرک‌ندانستن اطاعت طواغیت زنده و شرک‌دانستن احترام به قبر بزرگان 	ویژگی‌های جریان تکفیری
<ul style="list-style-type: none"> - منحرف کردن حرکت بیداری اسلامی - سازش پشتیبانان جریان تکفیر با رژیم صهیونیستی برای جنگ با مسلمانان - ویران شدن زیرساخت‌های کشورهای اسلامی با تحرکات جریان تکفیری - مخدوش کردن چهره‌ی اسلام در دنیا - تنها گذاشتن محور مقاومت در جنگ پنجاه روزه غزه - منحرف کردن شور و حماسه‌ی جوانان مسلمان در سراسر دنیای اسلام - پشتیبانی تسلیحاتی آمریکا از داعش توسط هواپیماهای ترابری - ایجاد جنگ شیعه‌وسنی به‌جای همکاری با برادران مسلمان - تبدیل معادله جهاد و مقاومت به تکفیر و ترور فرزندان اسلام 	شواهد خدمت جریان تکفیری به استکبار

مضمون	محور
- تشکیل نهضت علمی از سوی علمای مذاهب اسلامی برای ریشه کن کردن جریان تکفیری	وظیفه مسلمانان برای مقابله با جریان تکفیری
- تنظیم منشور وحدت اسلامی توسط علما و روشنفکران اسلامی	
- روشنگری نسبت به نقش سیاست های استکباری آمریکا و انگلیس	
- ارشاد گروه های تکفیری	
- اهتمام به قضیه های فلسطین و قدس شریف و مسئله ای مسجد الاقصی	
- حفظ اتحاد و دوری از بدبینی بین شیعه و سنی	
- ایجاد وحدت بین مسلمانان بر محور وجود مقدس نبی مکرم (صلی الله علیه و آله)	
- افزایش عوامل اقتدار در درون مسلمانان	
- بدبین بودن به اسلام مطلوب و واشنگتن، لندن و پاریس	

بروز و ظهور این تفکر در قالب یک جریان به سال ۲۰۰۳ و زمان الزرقاوی برمیگردد. وی پس از حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ یک گروه نظامی به نام جماعت توحید و جهاد در این کشور را تشکیل داد. در ابتدا اختلافاتی بین اهل سنت و القاعده در عراق ایجاد شد؛ اما او توانست با تشکیل شورای مجاهدین به عنوان سازمانی فراگیر و متشکل از القاعده و پنج گروه شورشی دیگر در آوریل ۲۰۰۶ بر این اختلافات فائق آید. الزرقاوی در سال ۲۰۰۶ در پیامی صوتی به تمام شیعیان عراق اعلام جهاد کرد و به دنبال آن بود که شهرهای الرمادی، فلوجه و بعقوبه را در اختیار بگیرد؛ اما پیش از تحکیم مواضع در حمله هواپیماهای امریکایی در بعقوبه به هلاکت رسید. بعد از مرگ الزرقاوی، شورای مجاهدین، ابوحمزه المهاجر را به ریاست این گروه انتخاب کرد. در همین حال، در پایان سال ۲۰۰۶ میلادی دولت اسلامی عراق به رهبری ابو عمر البغدادی تشکیل شد و پس از آنها در سال ۲۰۱۰، ابوبکر البغدادی به ریاست دولت اسلامی عراق رسید که با شروع بحران سوریه در سال ۲۰۱۱، جبهه النصره برای جنگ علیه نظام سوریه به ریاست ابومحمد الجولانی تشکیل شد. با توجه به نزدیکی دیدگاههای دو گروه، ابوبکر البغدادی با انتشار فایلی صوتی، جبهه النصره را امتداد دولت اسلامی در عراق معرفی کرد و نام سازمان خود را به دولت اسلامی در عراق و شام (داعش) تغییر داد؛ به این ترتیب، دولت اسلامی عراق در سال ۲۰۱۳ نام خود را به دولت اسلامی عراق و سوریه تغییر داد تا بتواند عملیات در دو کشور را پوشش بدهد. البغدادی مدعی بود که جبهه النصره باید زیر لوای داعش فعالیت کند که البته نیروهای النصره که بیشتر از داعشها سوریاالاصلا ند، این درخواست را نپذیرفتند؛ بدین ترتیب، اختلاف و درگیری بین داعش و النصره همزمان با جنگ علیه بشار اسد شروع شد (خبرگزاری مهر، ۱۳۹۵: کدخبر ۳۶۶۶۰۰۰).

تلاش داعش جهت تصرف و سقوط دولت عراق با ناامن کردن مرزها و فراهم کردن زمینه

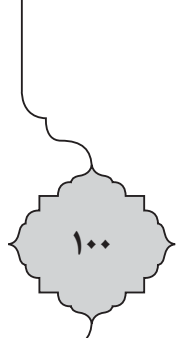
قاچاق تسلیحات نظامی به داخل کشور و نیز پشتیبانی و اعزام گروه‌های تروریستی می‌تواند چالشی بزرگ را در پی داشته باشد. انگیزه و تلاش رهبران داعش برای انجام عملیات‌های تروریستی در ایران از اعلامیه‌های صادر شده از طرف آنها قابل فهم بود. مهم‌ترین اقدام در این زمینه در آذرماه ۱۳۹۴ اتفاق افتاد که چهار عروسک بمب‌گذاری شده توسط زائران کربلا به ایران وارد شد که با آگاهی دستگاه‌های امنیتی این توطئه شناسایی و خنثی شد.

حملات خرداد ۱۳۹۶ تهران به حملات تروریستی داعش به ساختمان مجلس شورای اسلامی و حرم حضرت امام خمینی (ره) در ۱۷ خرداد ۱۳۹۶ در تهران اشاره کرد که در نتیجه آن ۱۷ نفر شهید شدند و ۵ مهاجم نیز کشته و حدود ۵۲ نفر زخمی شدند. این حملات نخستین حمله داعش در خاک ایران بود و اولین حمله تروریستی در تهران در بیش از یک دهه و نخستین حمله بزرگ در کشور ایران از زمان بمب‌گذاری در زاهدان محسوب می‌شد. متأسفانه این اتفاقات در تاریخ ۳۱ شهریورماه ۱۳۹۷ به مراسم رژه نیروهای مسلح در اهواز ادامه یافت.

۳) روش پژوهش

بی شک لازمه انجام یک پژوهش خوب، روش‌شناسی مناسب است؛ چراکه تحقیقات از حیث روش است که اعتبار می‌یابد و نه موضوع. این روش است که هدایت گر محقق در جستجوی موضوع مورد تحقیق می‌باشد.

پژوهش علمی عبارت است از تلاشی کاوشگرانه که با آداب خاصی به طور نظام‌یافته با هدف کشف مجهولی به‌منظور گسترش قلمرو معرفتی نوع بشر انجام شده و شناخت حاصل از آن مصادیق و مابه‌ازای خارجی داشته باشد (حافظ نیا، ۱۳۸۴: ۱۲). روش تحقیق یک فرایند نظام‌مند برای یافتن پاسخ یک پرسش با راه‌حل یک مسئله است (خاکی، ۱۳۷۸: ۲۰۱)؛ البته باید توجه داشت که اعتبار دستاوردهای تحقیق به شدت تحت تأثیر اعتبار روشی است که برای تحقیق انتخاب می‌گردد (خاکی، ۱۳۷۸: ۱۵۵). از سوی دیگر اغلب روش تحقیق اختیاری نیست؛ زیرا ماهیت موضوع تحقیق، سؤالات و اهداف آن و درجات آزادی در مداخله و کنترل عوامل مؤثر بر پدیده، موضوعات مهمی هستند که پارادایم، استراتژی و روش تحقیق مناسب را مشخص و تعیین می‌کند (دانایی فرد، ۱۳۸۶، ۶۲).

به منظور احصاء هدف این پژوهش، نیاز به مصاحبه با خبرگان آگاه و تحلیل و دسته‌بندی محتوای مصاحبه‌ها می‌باشد؛ لذا این پژوهش مبتنی بر پارادایم تفسیری (پدیدارشناسی) و روش کیفی و دارای رویکرد استقرایی است؛ زیرا در پی ارائه یک فرضیه اطلاعاتی پیرامون یک تفکر اطلاعاتی و آزمون آن در یک حوزه نیست بلکه به دنبال شناخت دقیق تفکر داعش و تأثیر آن بر امنیت ایران از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در آن می‌باشد تا از داده‌های جزئی به یک نگاه جامع دست یابیم.

هدف پژوهش	توصیفی - اکتشافی
نتیجه پژوهش	توسعه‌ای
داده‌های پژوهش	کیفی

جدول شماره ۲: تبیین نوع پژوهش در تحقیق جاری

براین اساس از راهبرد پژوهشی «نظریه‌پردازی داده‌بنیاد» به عنوان روش تحقیق بهره‌برداری شد. نظریه‌سازی داده‌بنیاد، یک نظریه، تولید می‌کند. از آنجاکه این تئوری در داده‌ها «بنیان» دارد، نسبت به تئوری‌ای که از مجموعه تئوری‌های موجود اقتباس شده و تطبیق داده می‌شود تبیین بهتری را فراهم می‌آورد؛ زیرا با موقعیت تناسب دارد، در عمل واقعاً کارآمد است، به افراد موجود در یک محیط حساس است و ممکن است همه پیچیدگی‌هایی را که واقعاً در فرایند یافت می‌شود، نشان دهد (دانایی فرد، ۱۳۸۶، ۶۶). نظریه بنیادی معمول بر سطح خرد (نه کلان) متمرکز است و بر تفسیر مداوم، بین تحلیل داده‌ها تأکید دارد؛ زیرا هدف، استخراج نظریه‌ای بر مبنای داده‌های جمع‌آوری شده است. براین اساس می‌توان فعالیت‌های لازم را برای نظریه‌پردازی داده‌بنیاد را در قالب جدول صفحه بعد تبیین نمود:

سال دهم - شماره ۱ (شماره پیاپی ۱۴۰۰)

ردیف	مرحله	فعالیت
۱	طرح پژوهش	- تعریف مسئله پژوهش - تعریف سازه‌های ساخته شده قبلی - نمونه‌گیری نظری در برابر نمونه‌گیری تصادفی
۲	جمع‌آوری و مرتب کردن داده‌ها	- تداخل مرحله جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها - مرتب کردن تقویمی رویدادها
۳	تحلیل داده‌ها	- کدگذاری (آزاد، محوری، انتخابی)
۴	مقایسه ادبیات	- مقایسه نظریه حاصل از داده‌ها با چارچوب‌های مشابه و متفاوت

جدول شماره ۳: فرایند ساختن نظریه داده‌بنیاد (ذکایی، ۱۳۸۱؛ ۵۸)

این پژوهش به دلیل آنکه از یک سو دارای ماهیت متنوع علمی بود و اساتید علوم مختلف در خصوص آن اقدام به پژوهش نموده بودند و از سوی دیگر دارای ماهیت اجرایی و فعالیت در حوزه اطلاعاتی بوده و هر یک فراخور گرایش و نوع نگاه خود در این خصوص اقداماتی را انجام داده بودند؛ لذا سعی شد در انتخاب نمونه به این موضوع نیز توجه شود تا مدل نهایی استخراجی قابلیت اجرایی - علمی داشته باشد. همچنین دقت می‌شود جریان اصلی پژوهش که مبتنی بر رویکرد امنیتی و اطلاعاتی است در فرایند مصاحبه‌ها گم نشود؛ زیرا هر یک از نخبگان از دیدگاه و نظر خود به موضوع می‌پرداختند. لازم به توضیح است که نظریه‌سازی داده‌بنیاد به دلیل ماهیت مقایسه‌ای و تطبیقی بودن تحلیل خود همیشه ملازم با نمونه‌برداری نظری است. معیار قضاوت در مورد زمان متوقف کردن نمونه‌برداری نظری، «کفایت نظری» مقوله‌ها یا تئوری است. مقوله‌ها و مفاهیم زمانی به لحاظ نظری اشباع می‌شوند که داده‌های جدید از طبقه‌ها در خلال گردآوری و تحلیل بیشتر داده‌ها به دست نیاید. اصلاح و تعقیب محتوای مصاحبه تا هنگامی که همه مقوله‌ها اشباع شوند باید ادامه یابند (فراهانی، عریضی، ۱۳۸۶، ۲۲۶). در واقع محقق با دستیابی به

داده‌های مشابه به تجربه اطمینان می‌یابد که یک مقوله به کفایت رسیده است. حد کفایت یک نظریه، عدم تغییر آن در مواجهه با داده‌های جدید است.

بر اساس روش نمونه‌گیری نظری و با استفاده از روش گلوله برفی، تعداد ۵ نفر به‌عنوان خبرگان اولیه پژوهش مشخص و راه ارتباط با ایشان شناسایی شد، سپس اقدام به انجام مصاحبه‌ها گردید. در طول مصاحبه افراد جدیدی شناسایی شد که در مجموع با ۱۰ نفر مصاحبه گردید تا اینکه مدل به اشباع تئوریک رسید.

سن				فعالیت اطلاعاتی			سابقه کاری			ویژگی
۶۰ تا ۵۰	۵۰ تا ۴۰	۴۰ تا ۳۰	زیر ۳۰ سال	علمی - اجرایی	اجرایی	علمی	دهه سوم خدمت	دهه دوم خدمت	دهه اول خدمت	شاخص
۱	۵	۴	۰	۴	۲	۴	۷	۳	۰	تعداد

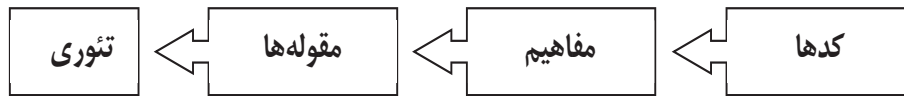
جدول شماره ۴: آمار توصیفی مشخصات مصاحبه‌شوندگان

به علت رعایت مباحث امنیتی از بیان اسامی آنها پرهیز شده است؛ اما برخی از ویژگی آنها عبارت‌اند از:

- فعالیت جدی در عرصه تحلیل و بررسی جریان‌های تکفیری
- حضور دائمی و میدانی در صحنه نبرد عراق و سوریه
- تألیف کتاب در حوزه جریان‌های تکفیری
- صاحب‌نظر در عرصه امنیت داخلی و منازعات قومی
- صاحب‌نظر در عرصه عملیات نظامی و تقابل با جریان‌های تکفیری و سلفی
- صاحب‌نظر در حوزه تحولات منطقه‌ای
- و...

۴) یافته‌های پژوهش

باتوجه به اینکه روش تحقیق این پژوهش مبتنی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد است؛ لذا برای تجزیه و تحلیل مصاحبه بر اساس این روش از فرایند زیر بهره‌برداری خواهد شد:

شکل شماره ۲: مسیر تکامل تئوری در استراتژی نظریه‌پردازی داده بنیاد

در این پژوهش، پس از گردآوری داده‌ها که بر اساس کلیدواژه‌های مستخرج از مصاحبه به دست آمده است، عبارات‌های مورد نظر دسته‌بندی شده و از هر عبارت مفهوم یا مفاهیم کلیدی آن عبارت استنتاج می‌شود، به این مرحله «کدگذاری نکات کلیدی» می‌گویند. برای این منظور در جدولی با سه ستون به ترتیب نشانگر اختصاری نکته کلیدی (pi)، عبارت کلیدی و نهایتاً کد مربوط درج می‌شود. در گام بعدی کدهای حاصل تحلیل و آن دسته از کدها که با یکدیگر موضوع مشترکی دارند گروه‌بندی می‌شوند، این موضوع مشترک تحت عنوان "مفهوم" شناخته می‌شود. پس از احصای مفاهیم، مفاهیم مشترک در کنار یکدیگر تشکیل یک "مقوله" را می‌دهند که دارای مفاهیم کلان و انتزاعی‌تر هستند. شکل‌گیری مفاهیم و مقوله‌ها در نهایت به ظهور تئوری منجر می‌شود. این تئوری می‌تواند در قالب یک مدل و متشکل از روابط ساده و یا چندگانه نمایش داده شود (شکری‌پور و شاه‌محمدی، ۱۳۹۰، ۱۷۶). در زیر نمونه تجزیه یکی از مصاحبه‌ها آمده است:

جدول شماره ۵: نکات کلیدی و کدگذاری باز داده‌های مصاحبه

نشانگر	گزاره‌ها	مفاهیم
AP1	تفکر داعش یک تفکر امت‌گرا مبتنی بر قرائت خاص از اسلام است که منجر به اسلام خاص شده و نسخ‌های تعریف می‌کند که الزامات خلافت رعایت شود	قرائت خاص از اسلام
AP2	به خصوص منتسب کردن خود به قبیله قریش می‌باشد تا یک وجاهت عمومی	انتساب به قریش
AP3	بین اهل تسنن پیدا کند همان‌طور که عباسیان خود را به حضرت عباس (علیه السلام) منتسب می‌کردند.	احیای امر خلافت
AP4	داعش اعتقاد دارد اگر کسی از طریق زور و شمشیر به قدرت برسد می‌تواند خلافت را به عهده بگیرد حتی اگر این فرد بزید باشد و همه مسلمانان باید با خلیفه بیعت کنند و به سایر ادیان الهی نگاه تکفیر دارند و احکام اسلام را به‌ظاهر تعبیر می‌کنند حتی آیات قرآن را تفسیر نمی‌کنند و تصور می‌کنند که خداوند بر عرش نشسته و حکمرانی می‌کند.	وجاهت بین اهل تسنن
AP5	گفتمان داعش در ظاهر نزدیک به انقلاب اسلامی است و می‌تواند همه انقلاب اسلامی را ضایع کند و ناکارآمدی داعش به‌پای انقلاب نوشته شود. انقلاب اسلامی از همه گفتمان‌ها در واقع سنی و شیعه و اخوان حمایت می‌کند و گفتمان داعش برای جمهوری اسلامی ایران یک تهدید است.	اعتقاد به زور و شمشیر
AP6		بیعت با خلیفه
AP7		تکفیر سایر ادیان الهی
AP8		تعبیر ظاهری از احکام اسلام
AP9		ضایع کردن گفتمان انقلاب
AP10		تهدیدی برای انقلاب

نشانگر	گزاره‌ها	مفاهیم
AP11	تهدید داعش یک تهدید پُرانگیزه است نیروهای داعشی اعتقادی عمل می‌کنند و حتی از کشورهای غربی که به داعش پیوسته‌اند مثل ما***، نه ولی قائل به گفتمان مقاومت هستند و حاضرند جانشان را به خطر بیندازند که نمونه آن	تفکر داعش تهدید پرانگیزه و نیمه‌سخت
AP12	زیاد است و پایمردی زیادی از خود نشان می‌دهند. برای محور مقاومت جنگیدن با بازیگران سکولار راحت‌تر است تا داعش که اعتقادی هستند و اگر وارد کشور	اعتقادی عمل کردن داعش
AP13	شوند عملیات‌های زیاد انتحاری انجام می‌دهند مثل عراق. داعش می‌تواند برای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران تهدید نیمه‌سخت باشد.	انجام عملیات انتحاری
AP14	تفکر داعش یک گفتمان گریز از مرکز می‌باشد؛ یعنی، به سمت گرایش‌هایی که قوی‌تر از حکومت مرکزی باشند هدایت می‌شوند و افراد را به‌جای اینکه به	تفکر داعش گفتمان گریز از مرکز می‌باشد
AP15	حکومت مرکزی (دولت) سوق دهند به سمت قدرت قوی‌تر مثل آمریکا هدایت می‌کنند و هویت ملی کشور را تضعیف می‌کنند و افراد را جذب خود می‌کنند و	گرایش به قدرت قوی‌تر
AP16	همچنین در عمل مرزهای سیاسی را به رسمیت نمی‌شناسند نمونه آن وقتی از سوریه وارد عراق شدند پاسپورت‌ها را پاره کردند و به‌صورت نمادین مرزها را	تضعیف هویت ملی کشورها
AP17	تخریب کردند و اعتقاد دارند که جهان اسلام یک پیکر واحد است.	رسمیت نداشتن مرزها
AP18	داعش جمهوری اسلامی ایران را جزء اهداف خود اعلام کرده و به دنبال	تشکیل ولایت خراسان
AP19	آزاد کردن ایران و تشکیل ولایت خراسان می‌باشد و به همین خاطر با تضعیف	هدف داعش تضعیف هویت ایرانی
AP20	هویت ایرانی و جذب افراد از داخل کشورمان است در واقع تهدیدی برای امنیت شهروندان محسوب می‌شود.	جذب افراد از داخل کشور
AP21	داعش تهدیدی برای شیعیان به خصوص شیعیان ایرانی می‌باشند. به لحاظ	اعتقاد به کشتار شیعیان دارند
AP22	تفکر، کشتار شیعیان را جزء ایدئولوژی خود می‌دانند و برای شهروندان ایرانی	قبول نداشتن توبه
AP23	خطرناک می‌باشند؛ حتی افراطی‌های داعش توبه را نمی‌پذیرند و اگر از نیروهای ایرانی دستگیر کنند مثل النصره حاضر به مبادله نیستند و قائل به تکفیر هستند و آنها را می‌کشند.	قائل به تکفیر
AP24	در سطح کلان، داعش امنیت متحدان جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار می‌دهد وقتی در محیط استراتژی ما کنش گری می‌کند؛ یعنی حوزه نفوذ	هدف داعش تضعیف امنیت متحدان ایران
AP25	ایران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. وقتی عراق، سوریه و لبنان به کشورهای بی‌ثباتی تبدیل شوند عملاً قدرت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران را ضعیف‌تر می‌کند.	کاهش نفوذ منطقه‌ای ایران
AP26	حضور داعش در منطقه باعث حضور دول متخاصم ایران تحت ائتلاف‌های	حضور دول متخاصم در منطقه
AP27	موجود در منطقه شده مثل آمریکا که با حضور در سوریه به بهانه مقابله با داعش یا راه‌اندازی نیروهای کردی (قسد) به نیابت از آمریکا در منطقه شده که نوعی تهدید امنیتی محسوب می‌شود.	راه‌اندازی گروهک‌ها توسط آمریکا در منطقه
AP28	در حوزه اقتصادی، حضور داعش ریسک سرمایه‌گذاری در کشورهای منطقه به	افزایش ریسک سرمایه‌گذاری
AP29	خصوص استان‌های مرزی کشورمان را افزایش می‌دهد که ضرر اصلی آن	کاهش تجارت
AP30	متوجه تجار ایرانی و شرکت‌های ایرانی می‌باشند که فرصت پیدا نمی‌کنند در کشورهای دیگر حضور پیدا کنند و حتی در دور زدن تحریم هم با مشکل مواجه می‌شوند.	جلوگیری از دورزدن تحریم‌ها

مفاهیم	گزاره‌ها	نشانگر
همراهی برخی نخبگان داخلی با تفکر داعش	تهدید دیگر اینکه جمهوری اسلامی ایران را عامل وجود آورنده داعش معرفی کرده‌اند و حتی از زبان نخبگان ایرانی هم شنیده می‌شود مثل تاج‌زاده که اعتقاد دارد اگر ایران در منطقه به این صورت عمل نمی‌کرد داعش و تکفیری‌ها وجود نمی‌آمدند اگرچه اکثر نخبگان قائل‌اند که باید با داعش مقابله کرد؛ ولی هستند نخبگانی که مخالف این اجماع هستند حتی بنده معتقدم که برخی از نخبگان داخلی تصمیم‌گیر در نظام هستند که می‌گویند داعش ناشی از انقلاب اسلامی است در واقع نسخه بومی و سنی‌اش می‌شود داعش که این مسئله بهانه‌ای برای غربی‌ها شده تا به جمهوری اسلامی ایران فشار بیاورند.	AP31
همراهی رسانه با عملکرد داعش و فشار تبلیغاتی بر ایران	داعش تهدیدی بر سرمایه‌های اجتماعی است؛ یعنی سرمایه‌های انسانی که در مقابل با داعش اقدام کردند و به درجه رفیع شهادت، جانبازی و مجروحیت و... رسیدند و همچنین خانواده‌های این عزیزان به شدت در اجتماع مورد تمسخر قرار می‌گیرند.	AP32
تفکر داعش تهدیدی علیه سرمایه‌های انسانی	البته چنین تفکری فرصت‌هایی برای جمهوری اسلامی ایران داشت که باعث شد ما در کشورهای منطقه حضور پیدا کنیم پیش‌ازاین قضیه ما در سوریه حضور نداشتیم و سوریه برای ما سرپلی بود که با این اتفاق توانستیم خودمان را از لحاظ فیزیکی به مرزهای اسرائیل نزدیک کنیم و در عراق حشدالشعبی در سوریه دفاع وطنی سازماندهی و شبکه‌سازی شد تا از حرم اهل بیت دفاع شود.	AP33
فرصت حضور ایران در منطقه	در عراق بعد از سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴ فضای سنگینی علیه ایران بود بعد از ظهور داعش عملاً جمهوری اسلامی ایران توانست سطح و کیفیت آن را کمتر کند. حزب‌الله توان رزمی خود را علاوه بر حوزه پدافند، آفند هم انجام دهد و تجربه تصرف سرزمین را داشته باشد که در جنگ‌های آینده علیه رژیم صهیونیستی امتیاز می‌باشد و نیز شهیدایی که حزب‌الله و ایران تقدیم کردند به احیای روحیه جهاد و شهادت‌طلبی بسیار کمک کرد.	AP34
رسیدن به مرزهای اسرائیل		AP35
همکاری با کشورهای منطقه		AP36
سازماندهی و شبکه‌سازی نیروها		AP37
همکاری ایران و عراق	قبل از داعش معارضین زیادی علیه سوریه برای تعیین سرنوشت خود قیام کرده بودند که بعد از ظهور داعش این اجمال علیه سوریه شکسته شد و مردم صف خود را از معارضین کنار کشیدند؛ همچنین توانستیم روسیه را وارد این قضیه کنیم. اگرچه در ظاهر داعش تهدیدی برای روسیه نبود ولی از مناطقی چون چچن، اینگوش، تاتارستان و باشقیرستان که مناطق مسلمان‌نشین روسیه بودند جذب داعش شده بودند که ابوعمر شیشانی رهبری آن را به عهده داشت که همین قضیه برای روسیه خطرناک بود.	AP38
افزایش توان رزمی حزب‌الله		AP39
تجربه و رزمایش جنگی نیروهای مقاومت		AP40
احیای روحیه جهاد و شهادت‌طلبی		AP41
جداشدن صف معارضین یا معترضین مردمی از داعش	از نظر نظامی با ظهور داعش معاملات فروش سلاح به عراق منعقد شد که به اقتصاد ما تا حد زیادی کمک کرد و نیز رزمندگان توانستند شیوه‌های جنگ شهری را تجربه کنند تا در جنگ‌های نامنظم آینده استفاده کنند و همچنین بسیاری از سلاح‌ها و تجهیزاتی که نیاز به آزمایش در میدان جنگ بود با ظهور داعش توانستیم آزمایش کنیم همین‌طور صنایعی مثل پهپاد توسعه زیادی پیدا کرد.	AP42
جذب افراد توسط داعش از مناطق آسیای میانه		AP43
ورود روسیه به سوریه		AP44
ظهور داعش باعث افزایش معاملات نظامی توسعه صنایع نظامی		AP45
تجربه جنگ نامنظم توسط نیروهای مقاومت	AP46	

نشانگر	گزاره‌ها	مفاهیم
AP47	فرصت دیگر اینکه، بین علمای مسلمان از طریق همایش‌های بین‌المللی مختلفی که در ایران حتی در روسیه برگزار شد که خروجی این همایش‌ها، خطرناک جلوه‌دادن وهابیت شد که توانستیم برای تکفیر پرونده‌ای بسازیم و ریشه آن را از بین ببریم و همچنین عملاً و اساتید دانشگاه الازهر هم وارد شدند و مشخص شد که این تفکر خطرناک از سوی عربستان پمپاژ می‌شود و عربستان با چالش جدی مواجه شد و در مراکز دانشگاهی هم تعداد زیادی کتاب، فصلنامه بر علیه تکفیر ایجاد شد که قبل از داعش کسی به این قضیه نمی‌پرداخت و حتی در مورد حقانیت انقلاب اسلامی بحث‌وبررسی شد و توانستیم از نظریه انقلاب دفاع کنیم تا مثل تفکر داعش نشویم.	فرصت‌های ظهور داعش ارتباط بین علمای مسلمان بود
AP48		تشکیل همایش‌های مختلف
AP49		خطرناک جلوه‌دادن وهابیت
AP50		چالش برای عربستان سعودی
AP51		دفاع از حقانیت و نظریه انقلاب اسلامی
AP52		وجاهت برای سپاه
AP53		محبوبیت سپاه
AP54		اعتبار بخشیدن به سرمایه اجتماعی در کشورهای منطقه و حقوق بشر
AP55		استفاده ابزاری داعش از مذاهب
AP56		تأثیر داعش بر اهل سنت افراسی . سلفی
AP57		تأثیر داعش بر افراد بی‌سواد
AP58		تبلیغات گسترده داعش در استان‌های مرزی
AP59		عملیات روانی داعش بر پایه تکفیر و احساسات مذهبی و مقدسات عملیات روانی انجام می‌دهند مثل؛ جهاد، شهادت و بیعت یکی از روش‌های جذب داعش،
AP60		اهریمن‌سازی از دشمن می‌باشد. وقتی دشمن را اهریمن جلوه دادی این توجیه وجود دارد که هر نوع عملیات علیه آن انجام دهی و نیز با انجام عملیات روانی از جمله جمع‌آوری آشغال‌ها، زکات و گوشت قربانی و بارانه کارآمدی خلافت را به رخ کشیدند و بسیاری از جوانان را جذب خودکرده‌اند و در رسانه‌های ایرانی بیان شد که آنها جهاد نکاح انجام می‌دهند ولی آنها تفسیر دیگری از جهاد نکاح دارند در واقع همه مسائل مرتبط با زندگی را فراهم کرده‌اند و بعضاً عملیات روانی جمهوری اسلامی را خنثی کردند
AP61		کمک به محرومان
AP62		حل مشکلات ظاهری مردم
AP63		خنثی‌سازی عملیات روانی
AP64		مقاومت توسط داعش
AP65		ادامه‌دار بودن تفکر داعشی
AP66		جذب داعش از سنی‌ها
AP67		فقر و بیکاری ابزاری برای جذب جوانان

مهم‌ترین بخش در این مصاحبه، منتسب دانستن تفکر داعش به خلافت حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) و استفاده ابزاری از مذهب برای جذب افراد به داعش می‌باشد.

ردیف	مقوله‌ها	نشانگر مفاهیم
۱	احیای امر خلافت	AP2 – AP3 – AP61
۲	اعتقاد داعش به بیعت گرفتن با خلیفه	AP6
۳	تفکر داعش، تکفیر سایر ادیان الهی	AP7 – AP8 – AP23
۴	تفکر داعش، کشتار شیعیان	AP21 - AP22
۵	وجاهت داعش بین اهل سنت	AP4– AP56
۶	قرائت خاص از اسلام	AP1– AP55 - AP12
۷	انجام عملیات انتحاری	AP5 – AP13
۸	تفکر داعش، گرایش به قدرت قوی‌تر	AP14- AP15 -
۹	تجزیه کشورها	AP17– AP18
۱۰	انجام تبلیغات و عملیات روانی	AP31–AP32 – AP57– AP58 – AP59– AP60 - AP64– AP43
۱۱	حل مشکلات ظاهری مردم	AP62 – AP63
۱۲	مقابله با گفتمان انقلاب اسلامی	AP9 - AP10 – AP11- AP16– AP19
۱۳	تهدید امنیت اجتماعی	AP20– AP33
۱۴	تفکر داعش مقابله با قدرت نفوذ ایران در منطقه	AP24 – AP25
۱۵	تفکر داعش مقابله با امنیت اقتصادی ج.ا.ایران	AP28 – AP29 – AP30
۱۶	حضور دول متخاصم در منطقه	AP26 – AP27
۱۷	همکاری جمهوری اسلامی ایران با کشورهای منطقه	AP34 –AP36 –AP38 – AP44 – AP54
۱۸	تقویت جبهه مقاومت	AP35 – AP37 – AP39 – AP40 – AP46 - AP52 – AP53
۱۹	مقابله با تفکر وهابیت و سلفیت	AP42 – AP49
۲۰	احیای روحیه جهاد و شهادت	AP41
۲۱	افزایش معاملات نظامی و تقویت اقتصاد داخلی	AP45
۲۲	فرصت دفاع از هویت انقلاب اسلامی	AP47 – AP48– AP50– AP51
۲۳	ادامه‌دار بودن تفکر داعش	AP67
۲۴	فقر و بیکاری عامل جذب به داعش	AP65 – AP66

جدول شماره ۶: شکل‌گیری مقوله‌ها از مفاهیم مصاحبه

همان‌طور که مشخص است با بررسی و تحلیل مصاحبه مذکور ۶۷ نکته کلیدی استخراج گردید که پس از بررسی مجدد در قالب ۵ مفهوم ارائه شد.

ردیف	مقوله‌ها
۱	عوامل بسترساز گسترش تفکر داعش
	احیای امر خلافت
	اعتقاد داعش به بیعت گرفتن با خلیفه
	تفکر داعش، تکفیر سایر ادیان الهی
	تفکر داعش، کشتار شیعیان
	وجاهت داعش بین اهل سنت
	قرائت خاص از اسلام
	فقر و بیکاری عامل جذب به داعش
۲	عوامل مداخله‌گر گسترش تفکر داعش
	انجام عملیات انتحاری
	تفکر داعش، گرایش به قدرت قوی‌تر
	تجزیه کشورها
	انجام تبلیغات و عملیات روانی
	حل مشکلات ظاهری مردم
۳	پیامدهای منفی گسترش تفکر داعش
	مقابله با گفتمان انقلاب اسلامی
	تهدید امنیت اجتماعی
	تفکر داعش مقابله با قدرت نفوذ ایران در منطقه
	تفکر داعش مقابله با امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران
	حضور دول متخاصم در منطقه
۴	پیامدهای مثبت گسترش تفکر داعش
	همکاری جمهوری اسلامی ایران با کشورهای منطقه
	تقویت جبهه مقاومت
	مقابله با تفکر وهابیت و سلفیت
	احیای روحیه جهاد و شهادت
	افزایش معاملات نظامی و تقویت اقتصاد داخلی
	فرصت دفاع از هویت انقلاب اسلامی

جدول شماره ۷: طبقه‌بندی مقوله‌های انتزاع شده از مصاحبه در محورهای کلیدی

با مشاهده جداول «ظهور مقوله‌ها از مفاهیم» مشخص می‌گردد که از مصاحبه پنجم به بعد، هیچ مقوله جدیدی حاصل نگردیده است بلکه مطالعات بعدی تنها با شکل‌گیری مفاهیم جدید، ما را در غنی‌سازی مقوله‌ها یاری نمودند و همچنین از مصاحبه هشتم هیچ مفهوم جدیدی را به این

مجموعه نیفزود، می‌توان ادعا نمود که پژوهش جاری به مرحله اشباع رسیده است؛ براین اساس نتایج حاصل از مصاحبه‌ها در قالب محورهای زیر ارائه می‌شود:

شاخص	ردیف	مقوله	محور
احیای خلافت اسلامی مبتنی بر تفکر وهابیت سلفی	۱	عوامل بسترساز گسترش تفکر داعش	تأثیر تفکر داعش بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
مبتنی بر رویکرد انتقادی نسبت به تفکر اسلام ناب	۲		
اعتقاد داعش به بیعت گرفتن با خلیفه	۳		
تکفیر سایر ادیان الهی	۴		
اعتقاد به کشتار شیعیان	۵		
مقبولیت تفکر داعش بین اهل سنت	۶		
قرائت خاص از اسلام	۷		
ایدئولوگ محور بودن تفکر داعش	۸		
اعتقادی و جهادی عمل کردن داعش	۹		
باورهای و برداشت‌ها غلط از اسلام	۱۰		
سرکوب غرایز انسانی	۱۱		
خودشیفتگی داعش	۱۲		
نادانی و جهالت داعش	۱۳		
گفتمانی بودن تفکر داعش	۱۴		
فقر و بیکاری از عوامل جذب به داعش	۱۵	عوامل مداخله گر گسترش تفکر داعش	
تبلیغات گسترده غربی - عربی علیه ج.ا. ایران و ایجاد تفرقه	۱۶		
حمایت آمریکا و کشورهای متخاصم از تفکر داعش	۱۷		
حل مشکلات ظاهری مردم	۱۸		
بهره‌گیری از ظرفیت قومیت‌ها و نژادها و مذاهب	۱۹		
ایجاد اختلاف بین شیعه و سنی	۲۰		
تحصیلات پایین، فقر و بیکاری از عوامل جذب به داعش	۲۱		
بی‌توجهی به خواسته‌های مردم	۲۲		
وجود گروهک‌های افراطی در اطراف کشور	۲۳		
جذابیت تفکر داعش برای جنگجویان	۲۴		
بهره‌گیری از ظرفیت مدارس دینی افراطی	۲۵		

شاخص	ردیف	مقاله	محور	
مقابله با گفتمان انقلاب اسلامی	۲۶	پیامدهای منفی گسترش تفکر داعش		
تهدید امنیت اجتماعی ایران	۲۷			
جلوگیری از نفوذ منطقه‌ای ایران	۲۸			
مقابله با امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران	۲۹			
زمینه‌سازی برای حضور بیشتر دول متخاصم در منطقه	۳۰			
ایجاد اختلاف بین اهل تشیع و اهل تسنن	۳۱			
اقبال جوانان به گروه‌های تکفیر بخصوص در مناطق مرزی ایران	۳۲			
گسترش بی‌اعتمادی	۳۳			
مصونیت برای رژیم صهیونیستی	۳۴			
تضعیف محور مقاومت و ایجاد هزینه برای محور مقاومت	۳۵			
تضعیف عمق استراتژیک ج.ا.ایران	۳۶			
افزایش هزینه مالی و نیروی انسانی	۳۷			
ایجاد شکاف مذهبی در جامعه	۳۸			
قاچاق مواد مخدر و قاچاق انسان	۳۹			
مقابله با بازوهای ایران در منطقه	۴۰			
تهدید مرزهای کشور	۴۱			
ایجاد اتحاد راهبردی ج.ا.ایران با کشورهای منطقه	۴۲			پیامدهای مثبت گسترش تفکر داعش
تقویت جبهه مقاومت	۴۳			
احیای روحیه جهاد و شهادت و تقویت گفتمان انقلاب	۴۴			
بسترسازی برای مقابله با تفکر وهابیت و سلفیت در داخل کشور	۴۵			
افزایش معاملات نظامی و تقویت اقتصاد داخلی	۴۶			
فرصت دفاع از هویت انقلاب اسلامی در منطقه	۴۷			
محبوبیت سپاه و نیروی قدس در ایران و منطقه	۴۸			
افزایش آمادگی دفاعی نیروهای نظامی ایران و جبهه مقاومت	۴۹			
توجیه افکار عمومی در حمایت ایران از کشورهای منطقه	۵۰			

جدول شماره ۸: جمع‌بندی مصاحبه‌ها

نتیجه‌گیری:

این تحقیق با هدف بررسی تفکر داعش بر امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران، ضمن طرح سؤال درباره تأثیر این تفکر، به ۴ سؤال فرعی تقسیم نمودیم. در این رابطه به دلیل ماهیت موضوع تحقیق، اقدام به مصاحبه با ۱۰ نفر از خبرگان آگاه که سابقه‌ی بیش از دو دهه در عرصه‌ی

اجرائی اطلاعات دارند نمودیم و با استفاده از دانش ضمنی خبرگان و تحلیل و دسته‌بندی محتوای مصاحبه‌ها از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد و مبتنی بر پارادایم تفسیری بهره گرفتیم. سرانجام پس از دسته‌بندی نتایج مصاحبات صورت گرفته‌ی مبتنی بر روش داده بنیاد به نتایج ذیل دست یافتیم:

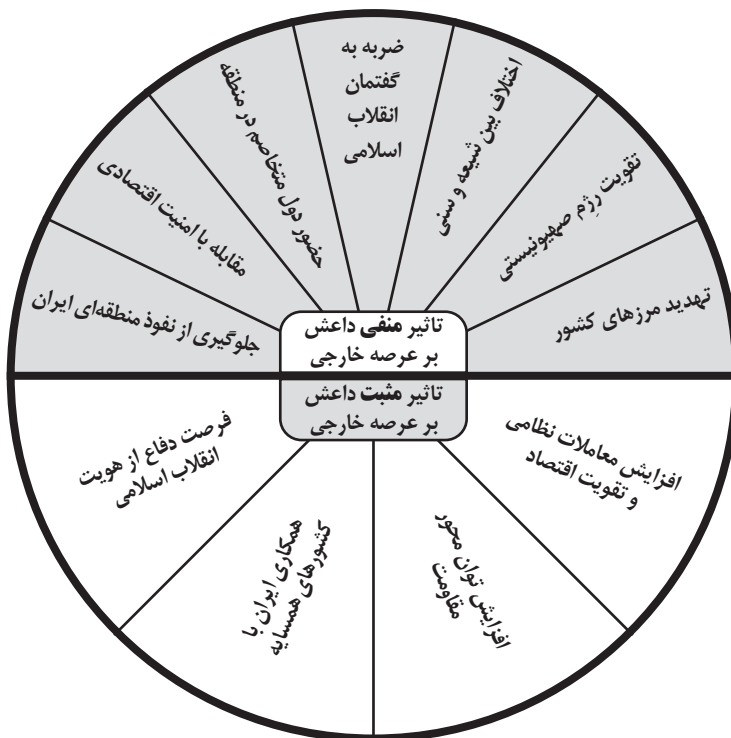
- با مطالعه ریشه‌های فکری و سیاسی این گروه افراطی، مشخص می‌شود که تولد و رشد داعش در خلأ شکل نگرفته بلکه چنین گروهی دارای ریشه‌های فکری است که از سده‌های نخست تا عصر کنونی را در برمی‌گیرد. برخی از ویژگی‌های فکری داعش همچون «مخالفت با عقل‌گرایی»، «توجه نکردن به مقتضیات زمان»، «بی‌توجهی به مبانی فقهی»، «تکفیر گسترده دیگران»، «ظاهرگرایی و بی‌توجهی به عمق دین»، «ارائه‌ی تصویری خشن از دین»، «بدعت در دین» را می‌توان در اعمالی که مرتکب می‌شود، مشاهده کرد.

- بر اساس یافته‌های تحقیق که مفصلاً مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت در پاسخ به سؤالات فرعی به دنبال شناسایی پیامدهای شکل‌گیری تفکر داعش بود در فرایند این تحقیق مشخص شد که شکل‌گیری تفکر داعش و گسترش تفکر آن پیامدهای زیر را به دنبال دارد که در دو قسمت پیامدهای مثبت و منفی قابل تقسیم می‌باشد:

پیامدهای مثبت	پیامدهای منفی
➤ ایجاد اتحاد راهبردی ج. ا. ایران با کشورهای منطقه	➤ مقابله با گفتمان انقلاب اسلامی
➤ تقویت جبهه مقاومت	➤ تهدید امنیت اجتماعی
➤ احیای روحیه جهاد و شهادت و تقویت گفتمان انقلاب	➤ تفکر داعش جلوگیری از نفوذ منطقه‌ای ایران
➤ بسترسازی برای مقابله با تفکر وهابیت و سلفیت در داخل کشور	➤ حضور دول متخاصم در منطقه
➤ افزایش معاملات نظامی و تقویت اقتصاد داخلی	➤ ایجاد اختلاف بین اهل تشیع و اهل تسنن
➤ فرصت دفاع از هویت انقلاب اسلامی	➤ نفوذ تفکر داعش در استان‌های مرزی
➤ محبوبیت سپاه و نیروی قدس	➤ مصونیت برای رژیم صهیونیستی
➤ افزایش آمادگی دفاعی	➤ تضعیف محور مقاومت و ایجاد هزینه برای محور مقاومت
➤ تفکر داعش وسیله‌ای برای توجیه افکار عمومی در داخل کشور	➤ افزایش هزینه مالی و نیروی انسانی
	➤ ایجاد شکاف مذهبی در جامعه
	➤ حمله به عمق استراتژیک ج. ا. ایران
	➤ گسترش در مناطق سنی‌نشین
	➤ قاچاق مواد مخدر و قاچاق انسان
	➤ تهدید مرزهای کشور

جدول شماره ۹: پیامدهای استمرار تفکر داعش

- همچنین این مسئله دارای تأثیراتی بر عرصه خارجی جمهوری اسلامی ایران داشته است که در شکل زیرنمایان است:

شکل شماره ۳: تأثیر مثبت و منفی داعش بر امنیت خارجی

- لذا براساس یافته‌های این پژوهش می‌توان پیشنهادهای زیر را به مسئولین ذی‌ربط بیان نمود:
- رسیدگی به استان‌های مرزی کشور همچنین رفع فقر و بیکاری و بی‌سوادی بخصوص در مناطق سنی‌نشین
 - دعوت از نخبگان و دانشگاهیان کشورهای منطقه و برگزاری همایش‌های مختلف برای شناخت تفکر داعش
 - فعال شدن رسانه‌های گروهی جهان اسلام علیه تفکر داعش
 - جلوگیری از ایجاد شکاف مذهبی در محافل و سخنرانی‌ها (به خصوص مسائل شیعه و سنی)
 - استفاده مناسب، به‌موقع و قوی از تبلیغات و فضای رسانه‌ای علیه تفکر داعش
 - ارتباط مداوم و مستمر با کشورهای همسایه در زمینه اقتصادی، نظامی، فرهنگی و...

- بستن راه‌های نفوذی قاچاق انسان و مواد مخدر در مرزها
- توجه به بسترهای فنی و سیاسی رسانه داعش
- تبیین مصائب داعش برای تمامی اقشار و به‌خصوص اهل سنت
- تبلیغات رسانه‌ای برای تقویت روحیه جنگجویان ضد داعش
- مبارزه با تنش مذهبی و رسانه‌های فرقه‌گرا

فهرست منابع:

الف) منابع فارسی

- ۱- ابن منظور، محمد بن مکرم، ۶۳۰-۷۱۱ق. (۱۴۱۹هـ)، لسان العرب، جلد ۵، دار إحياء التراث العربی، بیروت.
- ۲- بخشی، مهدی (۱۳۹۵)، ایدئولوژی گروه‌های تروریستی تکفیری- وهابی از القاعده تا داعش سازمان، انتشارات سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- ۳- بلندیان و هزارجریبی، غلامحسین و جعفر (۱۳۸۶)، ارزش‌های شناخت محیط در تدوین استراتژی، ماهنامه نگرش راهبردی، سال هشتم.
- ۴- بوزان، باری (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، تهران، مرکز مطالعات راهبردی ریعی، علی (۱۳۸۳) مطالعات امنیت ملی (مقدمه‌ای بر نظریه‌های امنیت ملی در جهان سوم)، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- ۵- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات سمت.
- ۶- خاکی، غلامرضا. (۱۳۷۸). روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه‌نویسی، تهران: کانون فرهنگی انتشاراتی درایت.
- ۷- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۶) تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم‌سازی تئوری بنیادی، دوماهنامه علمی - پژوهشی دانشور رفتار، سال ۱۲، شماره ۱۱، صفحه ۵۷ تا ۷۰.
- ۸- دیوسالار، مجید (۱۳۸۷) امنیت ملی و تهدیدهای قومی، پگاه حوزه، شماره ۲۵۱.
- ۹- زارعان، احمد (۱۳۹۴) «بررسی ریشه‌ها و ویژگی‌های مشترک بحران‌های خاورمیانه با تأکید بر بحران سوریه و عراق» فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، سال شانزدهم، شماره ۱، صفحه ۵ تا ۴۱.
- ۱۰- زارع‌زاده، رسول (۱۳۹۲) الگوی تحلیل امنیت داخلی: تبیین مؤلفه‌های اثرگذار بر امنیت داخلی در سطح کلان، فصلنامه آفاق امنیت، سال پنجم، شماره نوزدهم، تابستان، صفحه ۷ تا ۳۸.
- ۱۱- شکری پور، سعید و شاه محمدی، غلامرضا (۱۳۹۰) اولویت‌گذاری عوامل مؤثر بر مدیریت مناسب سامانه‌های اطلاعاتی ناجا، فصلنامه توسعه مدیریت و منابع انسانی و پشتیبانی، پاییز، دوره ۶، شماره ۲۱، صفحه ۱۶۳ تا ۲۰۰.

- ۱۲- فراهانی، حجت‌الله و عریضی، حمیدرضا (۱۳۸۴). روش‌های پیشرفته پژوهش در علوم انسانی. اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی اصفهان.
- ۱۳- مرادیان و یعقوبی، محسن و پرویز (۱۳۹۳)، شاخص‌های دفاع ملی در امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران، نشریه امنیت ملی، سال چهارم، شماره ۱۴، زمستان، صفحه ۹ تا ۳۴.
- ۱۴- ناصرین، شام (۱۳۹۹)، امنیت و اقسام آن، مقاله اینترنتی.
- ۱۵- نوروزی، محمدتقی (۱۳۷۴)، فرهنگ دفاعی و امنیتی، انتشارات سنا، مرکز مطالعات و پژوهش‌های مدیریت.
- ۱۶- یزدی، سید محمدکاظم (قرن ۱۴)، عروة الوثقی، ترجمه عباس قمی ۱۳۹۹؛ جلد اول، انتشارات دریای معرفت.

ب) سایت‌های اینترنتی

- 17- <http://www.avapress.com>
- 18- <http://www.Farsnews.com>
- 19- <http://www.iras.ir>
- 20- <http://www.islamtimes.org/fa>
- 21- <http://www.parsine.com/fa/news>
- 22- <http://www.khamenei.ir>

